

Opracowała: Małgorzata Osińska

Scenariusz lekcji: historia

Temat: Świadkowie Holocaustu – co można zobaczyć na kolorowych fotografiach w filmie „Fotoamator”

Czas: 3 godziny lekcyjne – w tym projekcja filmu

Metody i techniki pracy: praca w zespołach, dyskusja, praca z tekstem, mini-wykład, układanka jigsaw

Cele:

Po zajęciach uczeń:

- przedstawia etapy i sposoby eksterminacji Żydów
- zna różne typy postaw wobec Holocaustu: ratujący, widz (bierny świadek), sprawca, pomocnik sprawcy
- rozumie uwarunkowania różnych postaw wobec Holocaustu i zna ich konsekwencje
- wie i rozumie, że antysemityzm i obojętność większości ludzi oraz

rządów na świecie dały niemieckim nazistom przyzwolenie na popełnienie zbrodni ludobójstwa

- potrafi rozważyć problem odpowiedzialności za siebie i innych
- doskonali umiejętność analizowania źródeł audiowizualnych (fotografia, film dokumentalny).

Słowa kluczowe: antysemityzm, ustawy norymberskie, Holocaust, getto, obóz zagłady, Einsatzgruppe

Przebieg zajęć :

1. Zapytaj uczniów, z czym kojarzy się im słowo „Holokaust”. Następnie zapytaj skąd czerpią swoją wiedzę, naprowadzając rozmowę na zdjęcia i filmy dokumentalne oraz teksty kultury: literaturę, teatr, film fabularny – jako elementy kształtujące poznanie historii.
2. Podaj definicję Holokaustu oraz kim były ofiary Holokaustu [osoby określone jako Żydzi na mocy ustaw norymberskich z 1935 r., bez względu na to, jaka była ich obecna religia czy poczucie własnej tożsamości].
3. Podziel klasę na cztery zespoły. Rozdaj im kartki z materiałami pomocniczymi, każda grupa dostaje jeden fragment z pakietu materiałów 1-4. Poproś, aby każdy indywidualnie przeczytał tekst, następnie, aby w grupie przedyskutowali poznane treści, wyjaśnili wątpliwości, ustalili, co przekazać kolegom z innych grup. Następnie utwórzcie nowe grupy, składające się z członków poprzednich grup eksperckich. Poproś, aby uczniowie kolejno przedstawili kolegom, o czym czytali.
4. Przeprowadź wprowadzenie do filmu: poinformuj uczniów, że film opowiada o getcie łódzkim za pomocą fotografii, listów i raportów niemieckiego księgowego Waltera Geneweina. Porozmawiajcie o fotografii jako sposobie utrwalania, zatrzymywania chwil, zdarzeń, których świadkiem była osoba fotografująca, o fotografii jako źródle historycznym.
5. Pokaż uczniom fotografię nr 1, poproś o opisanie tego co widać na zdjęciu, zadaj pytanie czy odczytana informacja jest jasna, jakie odczucia budzi przekaz ze zdjęcia.
6. Następnie pokaż uczniom fotografię nr 2, poproś o opisanie tego co widać na zdjęciu, zadaj pytanie czy odczytana informacja jest jasna. Następnie poinformuj co przedstawia fotografia [Członkowie niemieckiego batalionu policyjnego, dołączonego do Einsatzgruppe „C”, pozujący do zdjęcia na dworcu w Wiedniu przed wyjazdem do Drohobycza na Ukrainie]. Zapytaj czy teraz, po uzyskaniu tej informacji zmienił się ich odbiór tego zdjęcia?
7. Podsumuj ćwiczenia – dla prawidłowego odczytania źródła [fotografii, filmu] potrzebna jest wiedza ogólna oraz szczegółowa na przedstawiony temat.
8. Opowiedz o formie filmu „Fotoamator” [fotografie + komentarz] wskaż elementy formalne, na które zwrócić powinni uwagę uczniowie oglądając film [kolorowe fotografie Geneweina – czarno-białe zdjęcia współczesne; nieruchome obrazy- ruch kamery, najazdy kamery wydobywające ze zdjęć detale, których pokazanie nie było intencją fotografującego, muzyka – przejmująca cisza]

9. Podziel uczniów na 5 grup. Poproś o przygotowanie kartek [kart pracy] i podaj tematy obserwacji, [materiał pomocniczy nr 5], na które każda z grup ma zwrócić szczególną uwagę, śledząc uważnie kadry filmu i słuchając wypowiedzi bohaterów. Poproś uczniów, aby podczas oglądania filmu spróbowali zapisać swoje refleksje na temat tych zagadnień.
10. Obejrzyjcie film.
11. Poproś grupy o przygotowanie na podstawie indywidualnych kart pracy wspólnej, pełnej wypowiedzi. Powinna ona zawierać próbę odpowiedzi na postawione w temacie obserwacji pytanie. Przedstawiciele każdej z grup przedstawiają wynik pracy w grupie całej klasie. Po każdej prezentacji zachęć pozostałych uczniów do podjęcia dyskusji.
12. Podziel klasę na grupy [inne niż poprzednio] i poproś uczniów, aby w oparciu o wszystko, czego się dowiedzieli [materiały pomocnicze, film, karty pracy] wypisali wszystkie grupy społeczne, które odpowiedzialne były za Holokaust, między innymi, za śmierć 200 tysięcy Żydów z łódzkiego getta. Pomysły grup zbierz kolejno wypisując je na tablicy.
Wśród zapisów pojawić się powinny:

Przywódcy III Rzeszy, większa część społeczeństwa niemieckiego i wybrani przez nich w demokratycznych wyborach parlamentarzyści Reichstagu, którzy uchwalili „Ustawy Norymberskie” i powołał rząd z Adolfem Hitlerem, Bezpośredni wykonawcy-armia niemiecka, zwłaszcza SS, antysemita innych narodowości, Bierni świadkowie, którzy byli „jedynie” wykonawcami rozkazów, i bez których - w sensie Technicznym - zagłada Żydów nie byłaby możliwa [urzędnicy, naukowcy, właściciele firm produkujących narzędzia śmierci, handlarze towarami produkowanymi w getcie itp], milczący świadkowie [rządy zachodnie, USA, Watykan „środowisko żydowskie w Ameryce etc]

13. Przeprowadź dyskusję na temat „kto z nich jest winien najbardziej” W podsumowaniu zwróć uwagę, iż bierność wobec zbrodni nie zwalnia z moralnej za nią odpowiedzialności [Genewein].
Uświadom uczniom tragizm i złożoność ludzkich sytuacji [Rumkowski].

Podsumowanie – opowiedzenie pełnej prawdy o holokauście nie jest możliwe ani w filmie dokumentalnym, ani w narracji pisanej. Każdy ocalały ma swoją historię, nie ma więc sposobu na wykreowanie jednej opowieści o wszystkich i wszystkim co się wydarzyło, ale każda próba jest krokiem na przód w zrozumieniu Holokaustu.

15. Zaproponuj pracę domową do wyboru:

Wypowiedź pisemna na temat: "My sami, zapoznając się z relacjami osób ocalałych z Holokaustu, dowiadując się o ich przeżyciach i poznając fakty na podstawie wiarygodnych źródeł historycznych, stajemy się świadkami Holokaustu. Czy to doświadczenie, w odniesieniu do zła, które dzieje się współcześnie, nakłada to na nas jakieś obowiązki natury moralnej?"

lub

„Czy zgodzisz się ze stwierdzeniem, że największe zło totalitaryzmu XX wieku nie ma twarzy diabła, ale ma twarz obojętnego urzędnika i karierowicza?”

Fotografia nr 1

Akcja masowego rozstrzelania ludności żydowskiej w Winnicy na Ukrainie latem 1942 r. Źródło: Archiwum Fotografii Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie, dzięki uprzejmości Biblioteki Kongresu.

Fotografia nr 2

Źródło: Archiwum Fotografii Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie, dzięki uprzejmości Biblioteki Kongresu.

Material pomocniczy nr 1

Historia zagłady europejskich Żydów – początki

Jedynym powodem, dla którego zginęli, było to, że urodzili się Żydami. Nazistowski plan nowego porządku w Europie, sformułowany przez Adolfa Hitlera w „Mein Kampf”, nie przewidywał udziału w nim Żydów. Niemiecka przestrzeń życiowa dla „rasy panów” miała być „wolna od Żydów”. Od samego początku istnienia III Rzeszy przygotowywano grunt pod realizację zbrodniczych planów. Żydzi przedstawiani byli jako odwieczni wrogowie rasy aryjskiej, których należy za wszelką cenę wyeliminować z życia społecznego, gospodarczego, kulturalnego i obywatelskiego nowego państwa niemieckiego. 1 kwietnia 1933 r., a więc kilka tygodni po przejściu władzy w Niemczech przez Adolfa Hitlera, naziści zorganizowali ogólnokrajowy bojkot sklepów i domów towarowych należących do Żydów. We wrześniu 1935 r. parlament niemiecki – Reichstag – uchwalił tzw. ustawy norymberskie, które pozbawiały Żydów praw obywatelskich, a jednocześnie wprowadzały separację biologiczną pomiędzy Żydami i Aryjczykami. Rozporządzenia wykonawcze do ustaw norymberskich wyłączały ludność żydowską z życia politycznego, społecznego i kulturalnego Niemiec. Pozbawiono ich prawa posiadania majątku, a nawet utrzymywania kontaktów z Aryjczykami, kupowania samochodów, przedmiotów wartościowych, posiadania telefonów, kupowania gazet czy zwierząt domowych. Zakazano im wykonywania wielu zawodów, uczęszczania na wyższe uczelnie, przebywania w parkach, lokalach rozrywkowych, kinach, teatrach, a nawet korzystania z publicznych środków komunikacji. Rasistowskie ustawodawstwo stało się prawem państwowym. W nocy z 9 na 10 listopada 1938 r. zorganizowano w całym kraju pogrom antyżydowski, który oficjalnie miał być spontaniczną reakcją Niemców na niegodziwości Żydów. „Noc kryształowa” przyniosła dewastację kilkuset synagog w całym Niemczech, ofiary śmiertelne i tysiące pobitych. Około 30 tys. spośród nich osadzono w obozach koncentracyjnych w Dachau, Sachsenhausen i Buchenwaldzie, gdzie w wyniku brutalnego traktowania wielu zmarło. Niemieccy Żydzi próbowali ratować się przed grożącym im niebezpieczeństwem, emigrując do innych krajów. Niestety odmawiano im prawa pobytu, ograniczając limity emigracyjne.

Tymczasem Adolf Hitler, planując wojnę o realizację celów tysiącletniej Rzeszy, zapowiadał unicestwienie wszystkich Żydów. 30 stycznia 1939 r. podczas wystąpienia w Reichstagu mówił:

Jedną rzecz chciałbym powiedzieć w tym dniu, który może okazać się pamiętym dla innych. [...]Jeżeli międzynarodowym żydowskim finansistom w Europie i poza nią uda się znowu wciągnąć narody w wojnę światową, rezultatem jej nie będzie bolszewizacja świata i triumf żydostwa, lecz unicestwienie rasy żydowskiej w Europie!

Realizacja zagłady ludności żydowskiej w Europie uzależniona była od przebiegu działań militarnych na frontach II wojny światowej. O planach eksterminacji wszystkich Żydów informował 21 września 1939 r. szef Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy Reinhard Heydrich dowódców grup operacyjnych Policji Bezpieczeństwa (Einsatzgruppen) działających na ziemiach polskich. Zapowiadając etapy i omawiając metody „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”, informował swoich podwładnych, że *zaplanowane łączne posunięcia (a więc ostateczny cel) muszą być utrzymane w ścisłej tajemnicy. [...] Należy odróżnić: 1. Ostateczny cel (który wymaga dłuższego czasu); 2. Od etapów prowadzących do ostatecznego celu (które będą realizowane w krótkich terminach).*

Robert Szuchta, Esej, www.dzieciirenyssendlerowej.pl

Material pomocniczy nr 2

Getta

Pierwszym etapem eksterminacji ludności żydowskiej na ziemiach polskich była izolacja

i koncentracja Żydów w gettach, które zaczęto tworzyć w większych ośrodkach miejskich Generalnego Gubernatorstwa. Pierwsze getto, z ponad 400, jakie utworzono, powstało w październiku 1939 r. w Piotrkowie Trybunalskim. Największe utworzono w październiku 1940 r. w Warszawie. W tak zwanej dzielnicy północnej, za murami trzymetrowej wysokości, zamknięto ponad 450 tys. Żydów. Zakazano im kontaktów z Polakami, pod karą śmierci. Polaków ukrywających i udzielających pomocy zbiegłym z gett Żydom również karano śmiercią. Żydów w wieku od 14 (a nawet od 12) do 60 lat zmuszano do ciężkiej i wyniszczającej pracy w niemieckich zakładach, fabrykach i obozach pracy, realizujących zamówienia armii hitlerowskiej. Zaopatrzenie w żywność ludności mieszkającej w gettach było niewystarczające. Śmierć głodowa, spotęgowana częstymi epidemiami tyfusu, duru brzuszego, dziesiątkowała ludność żydowską stłoczoną do granic możliwości w gettach. Próbowano temu zaradzić, organizując przemyt – tzw. szmugiel żywności z aryjskiej strony. Nie wszędzie było to możliwe. W getcie łódzkim, największym z utworzonych na ziemiach wcielonych do III Rzeszy, w którym zamknięto około 200 tys. Żydów, wprowadzono odrębną walutę, przez co skutecznie odcięto ludność tam mieszkającą od możliwości zakupu po aryjskiej stronie żywności. Głód, ciężka praca fizyczna, straszliwa ciasnota połączona z silnie odczuwanym brakiem intymności i osamotnieniem były czynnikami decydującymi o wysokiej śmiertelności ludzi zamkniętych za murami gett. Na śmierć narażeni byli najslabsi – dzieci i ludzie starsi, niezdolni do pracy i nie dość zaradni w staraniach o przetrwanie. Getta stały się pierwszym etapem eksterminacji Żydów. Szacuje się, że blisko 800 tys. ofiar Holokaustu było ofiarami gett.

Robert Szuchta, Esej, www.dzieciirensendlerowej.pl

Material pomocniczy nr 4

Ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej

Pierwsze transporty Żydów dotarły do Auschwitz i Birkenau wiosną 1942 r. Kwestie logistyczne dotyczące „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej” zostały omówione 20 stycznia 1942 r. przez wysokich urzędników reprezentujących centralne instytucje państwa niemieckiego na konferencji w Wannsee pod Berlinem, zorganizowanej przez koordynatora wszystkich działań, Adolfa Eichmanna. W zachowanym protokole tej konferencji znajduje się lista 11 milionów Żydów europejskich, których zamierzano bezwzględnie uśmiercić w ośrodkach zagłady zlokalizowanych na Wschodzie.

Na przełomie 1941 i 1942 roku Niemcy przystąpili do „Endlösung der Judenfrage” – ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej. Dla europejskich Żydów oznaczało to masowe deportacje na Wschód i uśmiercanie w komorach gazowych, zlokalizowanych w 5 największych obozach zagłady na okupowanych ziemiach polskich. Oprócz obozu Auschwitz-Birkenau, Niemcy utworzyli jeszcze obozy natychmiastowej zagłady w Chełmnie nad Nerem, Treblince, Bełżcu, Sobiborze oraz na Majdanku. Od wiosny 1942 r. do jesieni 1944 r. uśmiercono tam ponad 3 miliony Żydów z całej Europy, z czego prawie 2 miliony to Żydzi polscy. Zagładzie Żydów polskich nadano nazwę „Aktion Reinhard”. Polegała ona nie tylko na zabiciu, jak planowano, wszystkich Żydów z GG, ale także na rabunku ich mienia. W tym celu zmobilizowano transport kolejowy nie tylko GG, ale całej Rzeszy. Jedne pociągi wiozły Żydów na śmierć, a inne zabierały zagrabione mienie do Rzeszy. Wydaje się, że Holokaust był najważniejszym celem wojennym III Rzeszy. Świadczy o tym fakt, że nawet w obliczu klęski niemieckiej, z której zdawano sobie sprawę już latem 1944 r., transporty Żydów nadal wysyłano do Auschwitz-Birkenau. Jedną z ostatnich grup zabitych w tym kombinacie śmierci było 438 tys. Żydów węgierskich, przywiezionych tu latem 1944 r. Niemcy nawet w obliczu klęski na początku 1945 r., zarządzając ewakuację obozów, formowali kolumny więźniów i w tzw. marszach śmierci pędzili ich na zachód. Z uwagi na krańcowe wyczerpanie i warunki pogodowe tylko nielicznym udało się przeżyć. Bilans eksterminacyjnej polityki Niemiec wobec Żydów był przerażający. Blisko 6 milionów, czyli 60% populacji Żydów europejskich, zginęło w wyniku Holokaustu. Najliczniejszą grupą wymordowanych przez nazistów byli Żydzi polscy. Ich straty sięgają 90% przedwojennej populacji mieszkającej w granicach II

Rzeczpospolitej. Wojnę przeżyło około 300 tys. Żydów polskich, w tym około 70 tys. na ziemiach polskich.

Robert Szuchta, Esej, www.dzieciirenyssendlerowej.pl

Materiał pomocniczy nr 3

Kolejny etap eksterminacji Żydów

31 lipca 1941 r. Herman Göring wydał R. Heydrichowi rozkaz przygotowania generalnego planu „rozwiązania kwestii żydowskiej”. W rozkazie tym czytamy: *upoważniam Pana niniejszym do dokonania wszystkich niezbędnych pod względem organizacyjnym, rzeczowym i materialnym przygotowań do całkowitego rozwiązania kwestii żydowskiej w niemieckiej strefie wpływów w Europie.* Również latem 1941 r. komendant obozu KL Auschwitz w Oświęcimiu Rudolf Höess otrzymał od swego zwierzchnika Himmlera rozkaz przygotowania obozu do masowego uśmiercania ludności żydowskiej. We wspomnieniach komendant Auschwitz zanotował: *Führer zarządził ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej. My, SS mamy ten rozkaz wykonać. Znajdujące się na Wschodzie miejsca wyniszczenia nie podążają akcji zamierzonej na wielką skalę. Wobec tego przeznaczyłem na ten cel Oświęcim, zarówno ze względu na jego korzystne położenie pod względem komunikacyjnym, jak i dlatego, że obszar ten można łatwo izolować i zamaskować.* Jesienią 1941 r. przystąpiono do tworzenia obozu zagłady na miejscu oddalonej od obozu macierzystego KL Auschwitz o 3 km wsi Brzezinka, której nazwę zmieniono na Birkenau.

Po ataku III Rzeszy na ZSRR, dokonany 22 czerwca 1941 r., rozpoczęto kolejny etap eksterminacji Żydów. Na terenach wschodnich znalazło się kilkaset tysięcy Żydów, którzy nie tylko mieszkali tu od dawna, ale uciekli z zachodniej i centralnej Polski pod koniec 1939 r., ratując się przed prześladowaniami niemieckimi, bądź którzy byli tu deportowani od jesieni 1941 r. z krajów Europy Zachodniej. W ślad za oddziałami Wehrmachtu podążały Einsatzgruppen, których zadaniem była fizyczna eksterminacja wrogów III Rzeszy na terenach wschodnich, przede wszystkim Żydów. Do realizacji tego celu utworzono cztery grupy specjalne: Einsatzgruppen A – działającą w krajach bałtyckich (Litwa, Łotwa, Estonia); Einsatzgruppen B i C – działające na środkowych odcinkach frontu wschodniego i na jego zapleczu we wschodniej Polsce i na Białorusi; Einsatzgruppen D – działającą na Ukrainie. Ofiary rozstrzeliwane były w miejscach swego zamieszkania lub w przylegających do miast miejscach odosobnionych – jak Ponary pod Wilnem, gdzie wymordowano 80 tys. osób, w tym 72 tys. Żydów wileńskich, Babi Jar pod

Kijowem – gdzie zastrzelono 33 tys. Żydów kijowskich, Fort IX w Kownie – gdzie zastrzelono 30 tys. kowieńskich. W sumie Einsatzgruppen wymordowały ponad 1 mln 300 tys. Żydów. Masowe mordy dokonywane przez oddziały Einsatzgruppen zapowiadały nowy etap w polityce „czyszczenia niemieckiej przestrzeni życiowej z Żydów”.

Robert Szuchta, Esej, www.dzieciirensendlerowej.pl

Materiał pomocniczy nr 5

Wszyscy żyli w tym samym miejscu i czasie – świadkowie tych wydarzeń

1. Życie, praca i kariera Waltera Geneweina – urzędnik doskonały?
2. Hans Bibow i inni kaci getta łódzkiego – jak wykonywali swoje zadania?
3. Arnold Mostowicz – komentator codziennego życia Żydów w getcie. Co utkwilo mu najbardziej w pamięci?
4. Chaim Rumkowski – postawa wobec sytuacji nieuchronnych. Kunktator czy defetysta?
5. Autorskie fotografie Waltera Geneweina– jakie są jego zdjęcia, co przedstawiają, po co je robi, czym się najbardziej przejmuje, jak traktuje Żydów, czy to rekonstrukcja rzeczywistości łódzkiego getta?